

MARIESTAD

Handledning till Miljöbaggen

2014

Handledning till checklistan för Miljöbaggen	Sida: 2(13)
Gäller för: Förskoleverksamheten Sektor Utbildning Område: Mål och handlingsplaner	Giltig från: 140926
Framtagen av: Nina Lidholm Fastställd av: Anna-Karin Yséus, Britt-Marie Stam, Maj-Lis Häljeskog	Ersätter version/datum: 140821

Syfte

Syfte med denna handledning är att ge utförligare förklaringar till kriterierna i checklistan för Miljöbaggen, som är förskolornas miljöprogram.

Omfattning

Gäller för de förskolor som arbetar med utmärkelsen Miljöbaggen.

Ansvarsfördelning

Ledning för förskolans Miljögrupp ansvarar för uppdateringen av innehållet i handledningen.

Inledning

Handledningen är till för att ge stöd i arbetet med Miljöbaggen. Dels genom förtydliganden av kriterierna samt genom förslag på arbetsätt och aktiviteter som kan vara en hjälp i arbetet. Sist i dokumentet finns en länklista.

Handledningen är ett levande dokument och utvecklas kontinuerligt. Idéer till utveckling av handledningen får gärna lämnas till Miljögruppen för förskolan. Denna arbetsgrupp består idag av miljökontaktpersoner från förskolorna, Chef för förskola, förskolechef, kostområdeschef och miljöstrateg.

Allmänt om utmärkelsen

För att få utmärkelsen Miljöbaggen ska minst 18 stycken kriterier vara uppfyllda utöver de obligatoriska kriterierna (i fet stil). Ansökan för utmärkelsen görs senast första mars varje år. Skickas digitalt till Agenda21@mariestad.se

Övergripande (alla obligatoriska)

1. Varje år görs uppföljning och utvärdering av arbetet.

Ingår i enhetens systematiska kvalitetsarbete.

2. Miljöarbetet tas upp vid varje APT.

Miljöarbete läggs in som en punkt i mallen för dagordning vid APT. Detta för att inte miljöarbetet ska glömmas bort. Vid vissa APT:n kan det finnas något att ta upp och på andra inte.

3. Vi har en miljökontaktperson.

Varje förskola ska ha minst en miljökontaktperson. Utses i samråd med förskolechef och arbetslag. Ingår i uppdragshandlingen.

4. All personal är involverad i arbetet.

Miljöbaggen är känd för all personal på enheten såväl pedagoger som kost- och städpersonal.

5. Rutin finns för hur ny personal ska informeras om miljöarbetet.

Checklistan och denna handledning kan användas för att introducera ny personal.

Energi

Att hushålla med energi består både i att vara sparsam med användningen av el och användningen av energi för uppvärmning och kylning. Även vattenförbrukning räknas in. Elförbrukningen kan exempelvis bestå av el för belysning och elektrisk utrustning som t.ex. datorer och torkskåp.

Det är viktigt att se över verksamhetens energianvändning. En del saker är enkla att åtgärda på egen hand medan andra kräver hjälp från tekniker eller fastighetsägare. Uppmärksamhet, felanmälan och framförande avförbättringsförslag kan göra stor skillnad. Syftet är att ta bort onödig energianvändning genom att integrera energihushållning som en del i det vardagliga arbetet.

Det finns en rutin för energihushållning som gäller för hela kommunen. Rutinen återfinns i Miljöhandboken på Navet (se under Regler och Styrning). Punkterna om energi i Miljöbaggen innefattar en del av denna rutin.

Kommunens energi- och klimatrådgivare kan ge råd kring energifrågor. Telefon 0501 -75 51 41, 75 51 42, e-post energiradgivning@mariestad.se.

Mer förslag på material och aktiviteter än vad som redovisas i punkterna nedan, finns i länklistan sist i dokumentet.

Vi hushåller med energi genom att vi:

6. Involverar barnen i arbetet med att spara energi.

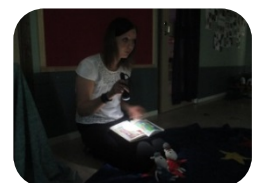
Kopplas till läroplanen.

"Vi behöver el för att lampan ska lysa". "Vi människor behöver mat för att få energi" "Jag har sett vindsnurror där min mormor bor". "Eld ger värme-energi". "Jag har flera leksaker hemma som behöver batteri".

Exempel på aktiviteter:

- Prata om energi, ljus/mörker, värme/kyla utifrån barnens erfarenhetsvärld samt titta på bilder på solenergi, vindkraft och vattenkraft.
- Vilka saker behövs egentligen?
Ta fram en låda som innehåller olika saker som drar el exempelvis elvisp, hårtork, brödrost, olika leksaker. Ibland kanske sakerna behövs, men håret torkar ändå och grädden kan vispas för hand.
- Earth Hour manifesteras årligen en lördag i mars.
Ett bra tillfälle är att i samband med detta fokusera på elanvändningen och hur den kan minskas.
- Anordna mörkerfest genom att släcka ned rummen och lyssna på när pedagogen läser en saga i skenet av en ficklampa.
- En dag utan el genom att släcka alla lampor och inte använda några elektriska apparater. Laga mat/äta ute o fundera kring hur man lagar mat utan ström. Göra upp en eld.

7. Prioriterar energieffektiv utrustning vid inköp.

Förutom inköp av utrustning som drar mindre energi, så är det viktigt att utrustningen används på ett energibesparande sätt. Drifttiden, alltså hur länge exempelvis en apparat är igång påverkar den totala energianvändningen. Inköpsansvariga kan få stöd vid inköp.

8. Inventerar lokalerna årligen för att få en bild över vad som drar energi.

En årlig genomgång av verksamhetens lokaler ger en uppdaterad bild av var energin tar vägen. Vid första inventeringen hjälper Energi- och klimatrådgivningen till att ta fram en checklista för saker som är viktiga att se över lite extra. Vid följande inventeringar hjälper energirådgivarna till vid behov. Genomgången kan även göras tillsammans med barnen som kan vara med och leka energidetektiver.

9. Ser till att elektrisk utrustning används på rätt sätt och stängs av när den inte används.

Varje arbetsplats får utifrån verksamhetens krav avgöra vilken utrustning som ska stängas av och när. Genom energiinventeringen kartläggs verksamhetens utrustning och utifrån det går det att avgöra om någon utrustning kan stängas av när den inte användas.

Elektrisk utrustning fortsätter ofta att dra ström även när de inte är i bruk, s k standby-läge. Energiförbrukningen kan minskas genom exempelvis att:

- Sätta timer som styr elektrisk utrustning och/eller eluttag.
- Laddare dras ur över natten.
- Datorer och skrivare stängs av eller sätts i energisparläge när de inte används.
- Bildskärmar stängs av när de inte används.
- Använda grenkontakter för att på ett enkelt sätt bryta strömmen.

10. Släcker belysning när inte utrymmen används.

Personal och barn är medvetna om att det är viktigt att släcka lampor i tomma rum och arbetar för att släcka onödigt belysning. Även när rummen lämnas en kortare tid lönar det sig att släcka.

11. Kontrollerar regelbundet kranar och likande för att undvika läckage.

En felanmälan ska göras direkt om kranar läcker eller toaletter rinner. På så sätt minimeras både onödigt vatten- och energiförbrukning. Vid den årliga energigenomgången kan alla kranar kontrolleras att de håller tätt.

12. Ser till att vi har rätt inomhustemperatur.

Det finns antagna riktlinjer som gäller i kommunens lokaler. Angivna temperaturer gäller då det finns ett uppvärmningsbehov och verksamhet pågår. Mätning av temperaturen skall ske i vistelsezonen ca 1 meter över golv. För förskolor gäller:

- Förskolor + 21 °C
- Personalrum, övriga arbetslokaler +20 °C
- Kök +19 °C

13. Vädrar på ett effektivt sätt.

Vädring ska göras effektivt och endast vid behov. Om luften ofta känns dålig kan det vara ett tecken på att ventilationen är felaktigt inställd. Om det är för varmt i lokalen kan värmesystemet behöva kontrolleras så att termostater fungerar. En felanmälan ska i så fall göras. Vädring görs genom korsdrag en kort stund istället för att låta fönster stå på glänt länge. Det är bra att hålla entrédörrar stängda så mycket som möjligt. Detta för att minimera energiförlusten.

14. Torkar kläder så energieffektivt som möjligt.

Är torkskåpen fyllda innan de startas?
Anpassas inställningen på torkskåpstimern efter hur våta kläderna är?
Fungerar timern/fuktavkänningen och automatiskt stänger av torkskåpet?
Sluter listerna i dörren tätt?
Se till att dörren är stängd när torkskåpet är igång.
Information om el-sparande kan sättas på torkskåpen.

Natur och miljö

Vi är beroende av jorden, men jorden är inte beroende av oss. Vi måste lära oss att vi är en del av jordens ekosystem och vårda det väl.

Tips på aktiviteter och material finns i länklistan, sist i dokumentet. Webbportalen Teknik & Natur: www.teknikochnatur.se har mycket material samlat och utgår ifrån läroplanen.

Vi uppmärksammar och utvecklar vårt arbete med natur- och miljöfrågor genom att vi:

15. Ger möjlighet till att varje barn utvecklar intresse och förståelse för naturens olika kretslopp och för hur människor, natur och samhälle påverkar varandra samt utvecklar sin förståelse för naturvetenskap och samband i naturen.

Kopplas till läroplanen.

16. Ser till att barnen har en aktiv roll i miljöarbetet som finns med i den dagliga verksamheten.

Kopplas till läroplanen.

17. Är ute varje dag.

18. Främjar intresset och kunskapen och vårt samspel med naturen.

Kopplas till läroplan. Se länklista för tips.

19. Utvecklar vistelsen i närmiljö och naturmiljö

Kopplas till läroplanen.

20. Odlar i trädgårdsland eller i krukor.

21. Samtalar med barnen om att inte skräpa ner.

Detta kan göras regelbundet och belysas extra vid exempelvis någon temadag. Håll Sverige Rent har bra material att använda.

22. Medverkar i olika kampanjer, utbildningar och tar del av material inom miljö- och hållbarhetsområdet.

Exempelvis: Skräpplockardagarna: www.hsr.se

Håll Sverige Rent har även mer information om miljöarbete man kan ta del av. Material som används vid Grön Flagg arbete går att ta del av även om inte verksamheten har Grön Flagg.

För mer tips se i länklistan.

23. Samarbetar med andra förskolor kring miljö- och hållbarhetsfrågor.

Exempelvis kan samarbete ske med förskolor i kommunen eller i andra kommuner. Projekt genom Biosfärkontoret kan vara en idé kring samverkan med andra förskolor i biosfärområdet (Lidköping och Götene). Mer infor om Biosfärområdet: www.vanerkulle.org

24. Regelbundet informerar föräldrarna om förskolans miljöarbete.

Regelbunden dialog om miljöarbetet, exempelvis vid föräldramöten, utvecklingssamtal och förskolans hemsida.

25. Är med i Grön Flagg

Grön Flagg är både ett verktyg och en certifiering, för att få struktur på hållbarhetsarbetet med utgångspunkt i läroplanerna. Det går att få personligt stöd i arbetet samt pedagogiskt material och inspiration.

Information finns hos Håll Sverige Rent: www.hsr.se.

Material och produkter

Genomtänkta inköp, hushållning och rätt hantering av kemikalier och andra produkter medför minskad belastning på miljön samtidigt som det minskar risken för att vår hälsa påverkas negativt.

Vi hushåller med resurser och minskar miljöpåverkan genom att vi:

26. Gör inköp efter gällande avtal.

Vid upphandlingar ställs olika miljökrav. Om inköp görs utanför gällande avtal ställs inga krav på miljö. [Regler för inköp](#) som finns på Navet, ska följas. Till verksamhetens inköps- och upphandlingsansvariga kan önskemål lämnas.

27. Minskar inköp och förbrukning av papper och pappersprodukter.

Det finns många sätt att minska på förbrukning av papper. Några tips:

- Endast skriva ut det som behövs.
- Använda mail, webb eller annat media istället för papper.
- Vid utskrifter alltid skriva ut dubbelsidigt.
- Återanvända papper till exempelvis att måla eller skriva på.

28. Har en aktuell kemikalielista i vår egenkontrollpärm.

Alla kemikalier som hanteras i verksamheten ska redovisas i en kemikalielista. Det regleras i bland annat Förordning (1998:901) verksamhetsutövarers egenkontroll. Se till att kemikalielistan i egenkontrollpärmen är aktuell.

29. Handskas med kemikalier och kemiska produkter på ett sådant sätt att inte människa eller miljö tar skada.

Rätt hantering av kemikalier är viktigt både ur miljö- och hälsosynpunkt. Den som handskas med kemikalier ska ha rätt kunskap och hantera era kemikalier på rätt sätt. Rutin för kemikaliehantering, som finns i Miljöhandboken på Navet, ska följas.

30. Alltid väljer miljömärkta rengöringsmedel samt doserar rätt.

Miljömärkning på produkter redovisas med olika symboler, både i katalog och vid elektroniska inköp. Genom att följa de doseringsanvisningar som finns på förpackningen eller i produktens produktblad kan belastningen på miljön minskas.

31. Ser till att våra leksaker inte är farliga för barn eller miljö.

Det finns lagar som styr att det inte ska finnas gifter i leksaker för barn. Kunskapen i samhället ökar och därmed ställs nya krav. Nya lagar och ny information förmedlas direkt till verksamheterna via förskolecheferna.

Utifrån den kunskap som finns idag kan vissa åtgärder göras. Tallrikar, glas och tillbringare är exempelvis redan utbytta till Bisfenol A-fri plast i alla förskolor i Mariestad.

Det respektive verksamhet själva kan göra är att:

- Ta bort trasiga leksaker.
- Gallra bland plastleksaker
Ta bort leksaker som luktar plastigt eller känns lite kladdiga, knotriga eller hala när man tar i dem. Det som gjort plasten mjuk är ofta ftalater som misstänks kunna störa hormonsystemet. Just den här sortens kemikalier är barn extra känsliga för.
- Nobba lek-elektronik
Plocka bort gamla mobiler, uttjänta tangentbord och annan elektronik som hamnat i leksakslådan. Pylar som inte är tillverkade för att vara leksaker har inte lika hårda miljökrav som äkta leksaker och kan därför innehålla mer farliga ämnen. Detta gäller särskilt gammal elektronik.
- Låt barnen gosa giftfritt
Tvätta nyinköpta gosedjur innan de får barnens kärlek. Passa på att tvätta annan nyinköpt textil också.

Avfall och återvinning

Genom att tidigt lyfta frågan kring hushållning med resurser och avfallsminimering får vår yngre generation naturligt med sig det. Ett mervärde tillkommer också genom att barnen även brukar tycka om att lära vuxna i sin omgivning.

Vi arbetar för ett energisnålt kretslopp genom att vi:

32. Ser till att barnen är delaktiga i arbetet med avfallshantering och återvinning.

Barnen kan vara med och sortera avfall på förskolan och även följa med till återvinningsstationen. Förskolor är även välkomna att göra studiebesök på Bångahagens återvinningscentral. Lämpligast för de äldre barnen och i mindre grupper.

Det finns material att använda på [länken](#) Minska Avfallet/Förskola på kommunens webb.

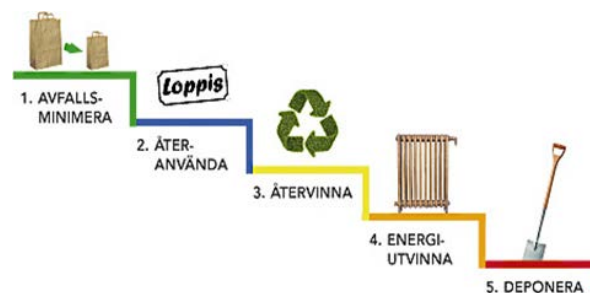

33. Känner till Avfallstrappan och Regler kring avfallshantering.

I Sverige är vi duktiga på att ta hand om vårt avfall, antingen genom energiåtervinning eller också materialåtervinning. Det är viktigt att sortera rätt för att återvinningen ska vara möjlig och för att minska farliga ämnen i vårt kretslopp. Regler för avfallshantering finns i Miljöhandboken på Navet. Där finns även sorteringsplanscher som kan vara till hjälp.

Nästa stora utmaning för oss i Sverige och övriga världen är att försöka stoppa ökningen av avfallsmängderna. Att arbeta med att försöka minska mängden avfall och minska halterna av farliga ämnen i avfallet kallas avfallsminimering.

För att minska vårt avfall finns det många nyttiga och roliga saker att göra. Det finns material att använda på [länken](#) Minska Avfallet/Förskola på kommunens webb.

Avfallstrappan

34. När avfall uppkommer sorterar vi vårt avfall i följande fraktioner:

- tidningar,
- pappersförpackningar,
- metallförpackningar,
- plastförpackningar,
- kartong och wellpapp,
- glas,
- farligt avfall.

Regler för avfallshantering finns i Miljöhandboken på Navet. Där finns även sorteringsplanscher.

35. Komposterar frukt- och grönsaksavfall alternativt sorterar ut matavfall.

Kompostering kan både vara roligt och lärorikt.

Idag finns det inte möjlighet för utsortering av matavfall. Handledningen kommer att uppdateras med instruktioner när utsortering blir möjlig.

36. Ökar kunskapen om avfallets kretslopp.

Förslag på aktiviteter och fakta finns bland annat på kommunens hemsida under Miljö och avfall, på Håll Sverige Rents hemsida samt i länklistan.

Livsmedel, livsstil och hälsa

Arbetet med Miljöbaggen handlar även om sambandet mellan miljö och hur vi mår. Hur vi lever och vad vi äter spelar därför roll. Det är viktigt att det sker en samverkan mellan dessa frågor. Samverkan mellan olika personalgrupper, exempelvis pedagoger och kostpersonal är viktigt.

Vi utvecklar det förebyggande arbetet med friskvård och hälsa genom att vi:

37. Involverar barnen i arbetet med att öka kunskapen om sambandet mellan mat, livsstil och hälsa.

I läroplanen ingår att barnen ska få förståelse för vikten av att värna om sin hälsa och sitt välbefinnande.

38. Ser till att skolmaten ingår i vårt arbete med miljö och hälsa.

Se Livsmedelsverkets Bra mat i förskolan på www.slv.se

39. Följer sockerpolicyn.

Socketpolicyn finns på hemsidan under Förskola.

40. Arbetar förebyggande med att skydda barnen mot starkt solljus.

41. Har regelbundna kostråd.

Kostråd sker i samverkan mellan pedagoger och kostpersonal fyra gånger per år. Se enhetens kvalitetsår. Dagordningen kan innehålla punkter ur Miljöbaggen.

42. Arbetar för ökad användning av säsongsbetonade/ ekologiska/närproducerade livsmedel.

Exempelvis:

- Inköp av de säsongsbetonade/ekologiska/närproducerade livsmedel som finns i avtalet.
- Temadagar där man pratar och äter vissa säsong produkter.
- Barnen kan vara med i köket.
- Provlagning/provätning av en ny produkt.

43. Arbetar för mer vegetarisk kost.

Samverkan mellan pedagoger och kostpersonal. Med matsedeln som utgångspunkt går det att se vad som kan ersättas med vegetarisk kost.

44. Arbetar förebyggande mot buller.

- Förhållningssätt
- Material

45. Arbetar med att barnens måltider ska vara trevliga och stressfria.

Se läroplanen.

Transporter

Utsläppen från transporter har ofta både stor klimat- och miljöpåverkan samt påverkar vår hälsa negativt. Därför är det viktigt att arbeta för hållbarare transporter. Det går att göra både genom information till föräldrar och genom egna transporter.

Vi främjar hållbara transporter genom att vi:

46. Känner till och följer kommunens regler för resor och transporter.

Reglerna handlar om hur våra resor ska vara hållbara. Resfria möten, inköp av bilar, användning av bilpoolen och egen bil i tjänsten m.m. Reglerna finns i Miljöhandboken på Navet.

47. Samåker vid resor i tjänsten.

Vid resor i tjänsten ska samåkning ske. Kollektivtrafik används i första hand och när det är möjligt. Cykel- och bilpool finns i Stadshuset.

48. Går, cyklar eller åker kollektivt i möjligaste mån till jobbet.

Bra för både hälsan och miljön. Kan personalen hjälpas åt att tillsammans att få bra vanor?

49. För en dialog kring hållbara transporter med föräldrarna.

Exempelvis kring motverkande av tomgångskörning på förskolornas parkeringar.

Övrigt

50. Arbetar er verksamhet med något annat inom miljö- och hållbar utveckling som inte finns med ovan?

Exempel på något annat som verksamheten gör som har anknytning till Miljöbaggearbete, men som inte har stått med innan.

Under den kommande tiden är våra utvecklingsområden: (ange kortfattat minst tre saker):

Obligatoriskt. Vad kommer verksamheten att fokusera på att göra under året? Det kan vara något som finns med i punkterna ovan eller något helt annat med anknytning till miljö- och hållbarhetsarbete.

Exempel på arbete med miljö- och hållbar utveckling i vår verksamhet vi vill lyfta fram är:

Obligatoriskt. Det görs så mycket bra saker ute i verksamheterna och det vore roligt om det går att förmedla detta. Berätta därför kort om som sker i verksamheten. Stort som smått passar lika bra!

Länklista

Övergripande

Miljöhandboken på Navet. Finns under Regler och styrning. Miljömål, rutiner och stöd i miljöarbetet som gäller för hela kommunen.

Mariestad kommuns hemsida www.mariestad.se se under Miljö och avfall.

Skolverket: www.skolverket.se

Biosfärområdet Vänerskärgården med Kinnekulle www.vanerkulle.se

Handledning för förskolan i hållbar utveckling

<http://www.linkoping.se/PageFiles/250943/KNUT-1%C3%A4rarhandledning%20-%20h%C3%A5llbar%20utveckling%20i%20f%C3%B6rskolan.pdf>

Naturskyddsföreningen. www.naturskyddsforeningen.se. För dig som är intresserad av miljöfrågor både på jobbet och privat och vill lära dig mer. Här finns bland annat Grön Guide med miljösmarta tips, information om natur, miljömärkningar, kemikalier m.m.

Energi och klimat

Energimyndigheten: www.energimyndigheten.se. Energispartips finns under rubriken hushåll.

Lärohandledning om att spara energi för 3-

5år: [http://www5.goteborg.se/prod/Lokalforvaltningen/dalis2.nsf/vyFilArkiv/Lararhandledning_3_5_2011.pdf/\\$file/Lararhandledning_3_5_2011.pdf](http://www5.goteborg.se/prod/Lokalforvaltningen/dalis2.nsf/vyFilArkiv/Lararhandledning_3_5_2011.pdf/$file/Lararhandledning_3_5_2011.pdf)

Klimat och energi för unga - länkar till litteratur och webbsidor med fokus på hållbarhet:

<http://knutprojektet.se/litteratur.shtml#B>

<http://knutprojektet.se/webbsidor.shtml>

Temakort om energi (elektricitet, uppvärmning, förnybar energi, transporter, avfall, vatten)

<http://www.u4energy.eu/web/guest/energy-themes>

Earth Hour-material (OBS! datum ändras varje år)

<http://www.wwf.se/source.php/1459897/Earthhour-2012-förskolan2.pdf>

Världsnaturfonden WWF om klimat: <http://www.wwf.se/vrt-arbete/klimat/1164070-klimat-startsida>

Natur och miljö

Håll Sverige rent: www.hsr.se. Material om natur och miljö, Grön Flagg, Skräpplockardagar.

Skogen i skolan Skogen i skolan: www.skogeniskolan.se Har faktablad och övningar att göra ute. Anpassat för något äldre barn, men exempelvis faktablad om träd och vissa leka passar även för förskolan

Friluftsrämjandet. Skogsmulle i skolan www.friluftsrämjandet.se/i_skolan

Världsnaturfonden: www.wwf.se, Under [utbildning lärarrum](#) finns ett kompendium om utomhuslekar, information om Earth Hour, faktamaterial m.m.

Civildförsvaret: www.civil.se/kurser/barn/ Material och kurser om barnsäkerhet. Bland annat Hitta Vilse.

Webbportalen Teknik & Natur: www.teknikochnatur.se Innehåller massor med material inom det naturvetenskapliga området. Det går att söka på material och aktiviteter antingen direkt från förskolans mål eller utifrån olika ämnesområden.

Material och produkter

Kemikalieinspektionens folder Kemikalier i barns

vardag. http://www.kemi.se/Documents/Publikationer/Trycksaker/Broschyret/barnbroschyr_web.pdf

För er eller för föräldrar som vill veta mer om kemikalier som bar utsätts för. Finns även med lite om hantering och märkning av produkter.

Avfall och återvinning

Kommunens hemsida under Miljö och avfall.

Se även länkarna ovan, under Natur och miljö.

Livsmedel, livsstil och hälsa

Livsmedelsverket. Bra mat i förskola. www.slv.se